

Prof. dr hab. Andrzej de Lazari

**Recenzja dorobku naukowego dra Krzysztofa Latawca
oraz jego rozprawy habilitacyjnej pt. Rosyjska straż graniczna w Królestwie Polskim
w latach 1851-1914, Wyd. UMCS, Lublin 2014, 570 s.**

Dr Krzysztof Latawiec – adiunkt w Zakładzie Historii Krajów Europy Wschodniej Instytutu Historii Wydziału Humanistycznego UMCS w Lublinie (od 1.10.2004) – jest jednym z najbardziej kompetentnych badaczy urzędowania Rosjan w Polsce w czasie rozbiorów. Studia swe oparł przede wszystkim na materiałach archiwalnych, do których sam dotarł w archiwach polskich (w Warszawie, Łomży, Łodzi, Sandomierzu, Białymstoku, Suwałkach, Elku, Mławie, Płocku, Włocławku, Kielcach, Radomiu, Lublinie i Zamościu) i zagranicznych: rosyjskich (Rossijskij Gosudarstwiennyj Istoriceskij Archiw, Rossijskij Gosudarstwiennyj Wojenno-Istoriceskij Archiw, Gosudarstwiennyj Archiw Rossijskoj Fiedieracii), litewskich (Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas, Kauno Apskritis Archyvas), ukraińskich (Centralnyj Dierżawnyj Istoriceskij Archiw Ukrainy we Lwowie, Centralnyj Dierżawnyj Istoriceskij Archiw Ukrainy w Kijowie), łotewskich (Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs) i estońskich (Eesti Ajaloarhiiv).

Swoje badania dr Krzysztof Latawiec prowadził w ramach kierowanych przez siebie następujących projektów naukowych, finansowanych przez MNiSW, NCN i UMCS: *Rosyjska straż graniczna w Królestwie Polskim w latach 1851-1914* (2006-2007); *Naczelnicy organów rosyjskiej administracji specjalnej w Królestwie Polskim w latach 1839-1918. Słownik biograficzny* (2012-2015); *Słownik urzędów rosyjskiej administracji specjalnej w Królestwie Polskim w latach 1851-1918* (2010). Był również głównym wykonawcą kolejnych projektów: *Spoleczność rosyjska na terenie guberni lubelskiej w latach 1864-1915* (2002-2004); *Gubernatorzy i wicegubernatorzy Królestwa Polskiego w latach 1867-1918. Słownik biograficzny* (2009-2011); *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921* (2009-2012); *Inteligencja urzędnicza w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym* (2008) oraz *Polacy i Rosjanie wobec idei dobroczynności w latach 1864-1917* (2009). Obecnie kontynuuje realizację projektu rozpoczętego w 2012 roku (do 2017) pt. *Uchodźstwo polskie w Rosji w latach I wojny światowej. (Tulaczka. Egzystencja na wygnaniu. Powrót. Rola w rozwoju kultury narodowej)*.

Rezultatem tych badań (po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych) są: **trzy monografie samodzielne** (*W służbie imperium... Struktura społeczno-zawodowa ludności*

rosyjskiej na terenie guberni lubelskiej w latach 1864-1915, wyd. UMCS, Lublin 2007, ss. 273; *Sandomierska Brygada Straży Granicznej 1889-1914*, wyd. Armoryka, Sandomierz 2010, ss. 239; *Rosyjska straż graniczna w Królestwie Polskim w latach 1851-1914*, wyd. UMCS, Lublin 2014, ss. 570), **cztery monografie napisane we współautorstwie** (D. Tarasiuk, M. Tymochowicz, A. Dudek-Szumigaj, K. Latawiec, B. Klimkowicz, Z. W. Fronczek, *Śladami minionego czasu... Monografia gminy Wisznice*, wyd. Olech, Wisznice-Lublin 2011, ss. 206; M. Mądzik, M. Korzeniowski, K. Latawiec, D. Tarasiuk, *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921*, wyd. Olech, Lublin 2012, ss. 230; A. Dudek-Szumigaj, K. Latawiec, G. Matejczuk, M. Szumiło, D. Tarasiuk, *Śladami przeszłości po gminie Podedwórze. Monografia historyczna*, wyd. Olech, Podedwórze-Lublin 2013, ss. 224; A. Górak, J. Kozłowski, K. Latawiec, *Słownik biograficzny gubernatorów i wicegubernatorów w Królestwie Polskim (1867-1918)*, wyd. UMCS, Lublin 2014, ss. 432), **pięć publikacji materiałów źródłowych** (w tym trzy książki) oraz **74 artykuły naukowe**. Prócz tego Krzysztof Latawiec **zredagował (lub był współredaktorem) dziesięć monografii zbiorowych**, zrecenzował kilka książek i przełożył z języka rosyjskiego na polski kilka tekstów naukowych.

Nie pomniejszając wartości innych prac, mogę stwierdzić, że bez wątplenia największym osiągnięciem naukowym dra Krzysztofa Latawca jest wspomniana rozprawa o *Rosyjskiej straży granicznej w Królestwie Polskim w latach 1851-1914*, oparta na masie archiwalnych źródeł rękopiśmiennych, epigraficznych oraz na starych urzędowych źródłach drukowanych i obszernej wielojęzycznej bibliografii. Nikt do tej pory nie zajął się tą problematyką tak solidnie. W Polsce jedynie Henryk Dominiczak poświęcił jej fragment rozprawy *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów. 966-1966* (Warszawa 1997), w Rosji zaś kilku historyków opisało powołanie w 1893 roku Samodzielnego Korpusu Straży Granicznej i jego działalność na terenie całego imperium do 1917 roku, nie poświęcając wiele uwagi „sprawie polskiej” (zob. bibliografię w rozprawie).

W wyczerpującym wstępie Krzysztof Latawiec omówił literaturę przedmiotu, archiwalia i koncepcję monografii. Następnie zarysował historię polskich formacji celnych do 1851 roku oraz ewolucję struktur ochrony granicy w imperium rosyjskim (rozdział I), opisał strukturę rosyjskiej straży granicznej w Królestwie Polskim (rozdział II), scharakteryzował funkcjonariuszy tej straży (dobór kadry oficerskiej, pochodzenie narodowościowe i wyznanie, pochodzenie społeczne i wykształcenie oficerów oraz funkcjonariuszy niższych rang – rozdział III). Dalej przedstawił prawa i obowiązki funkcjonariuszy – ich kompetencje, uprawnienia, zasady użycia broni, uposażenie, prawa emerytalne, nagrody, urlopy oraz perspektywy

zatrudnienia po służbie w straży granicznej (rozdział IV). W rozdziale V omówił organizację zaplecza logistycznego (wymiaru sprawiedliwości, infrastruktury, działalność kancelarii, umundurowanie, uzbrojenie, transport, zasady postępowania na wypadek konfliktu zbrojnego); w szóstym – organizację służb medyczno-sanitarnych i weterynaryjnych; w siódmym zaś – walkę straży granicznej z przemytem, nielegalnym ruchem osobowym i szpiegostwem. Rozdział VIII poświęcony został miejscu cerkwi prawosławnej w strukturach straży granicznej, zaś rozdział IX – życiu codziennemu funkcjonariuszy (rodzinie, wykształceniu dzieci, instytucjom społeczno-kulturalnym) oraz przypadkom ich niezgodnego z prawem postępowania (malwersacjom i innym przestępstwom). Rozprawa zawiera wiele tabel statystycznych i aneksów, uściślających dane w omawianych kwestiach, oraz obszerną bibliografię i indeks nazwisk.

Nie wdaję się w żadną polemikę z dr. Krzysztofem Latawcem, gdyż trudno dyskutować z historykiem-archiwistą, jeśli materiałów archiwalnych, nad którymi on pracował, samemu się nie widziało. Doceniam ogrom odczytanego i przestudiowanego materiału (często rękopiśmiennego), redakcję merytoryczną i formalną, przejrzystość wykładu, sensowność i obiektywizm wniosków, rzetelność przypisów etc. i **nie mam najmniejszych wątpliwości, że ta wyróżniająca się dysertacja w pełni spełnia wymogi rozprawy habilitacyjnej.**

Nie mniej wartościowe są inne książki, opracowania i teksty Krzysztofa Latawca.

Habilitacyjne rezultaty jego studiów nad rosyjskimi służbami granicznymi poprzedza m.in. rozprawka z obszernym aneksem, przedstawiającym sylwetki oficerów i lekarzy straży granicznej, pt. *Sandomierska brygada straży granicznej 1889-1914* (Sandomierz 2010), artykuł *Rodzina i życie rodzinne Rosjan w Królestwie Polskim między powstaniem styczniowym a I wojną światową* („Przegląd Historyczny” 2012, z. 4, s. 799-826) oraz szereg innych tekstów zamieszczonych w czasopismach naukowych i pracach zbiorowych (zob. *Wykaz prac opublikowanych...* K. Latawca).

Podziwiam *Słownik biograficzny gubernatorów i wicegubernatorów w Królestwie Polskim (1867-1918)*, który Krzysztof Latawiec przygotował wraz z Arturem Górakiem i Janem Kozłowskim (Lublin 2014). Opisane zostały w nim nie tylko biografie wszystkich urzędujących w Polsce rosyjskich gubernatorów i wicegubernatorów po 1867 roku, lecz także pozycja ustrojowa i historia tych stanowisk. Książka ta będzie niezwykle pomocna w pracy wszystkich badaczy zajmujących historią Polski pod zaborem rosyjskim.

Cenna jest monografia *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921* napisana we współautorstwie z Markiem Mądzikiem, Mariuszem Korzeniowskim i Dariuszem Tarasikiem

(wydanie drugie uzupełnione i poprawione, Lublin 2014). Recenzent wydawniczy, Marek Wierzbicki, podkreśla, że dostarcza ona „przekonywujących informacji, obalających stereotypowe – lecz niestety powszechne w Polsce – przekonanie, że jedynym powodem osiedlania się Polaków w państwie rosyjskim były represje caratu. Tymczasem, z omawianego opracowania wynika, że głównym powodem tych przemieszczeń były zdarzenia losowe, wpływające z istniejącej ówczesnej sytuacji politycznej, społecznej i gospodarczej, które wymuszały procesy migracyjne na większą lub mniejszą skalę”.

Krzysztof Latawiec publikuje także archiwalne materiały źródłowe (z Arturem Górakiem przygotował np. *Wybór źródeł pt. Kancelaria organów władzy w Galicji*, Lublin 2012) oraz „monografie historyczne” wraz z aneksami. Wspólnie z Agnieszką Dudek-Szumigaj, Grzegorzem Matejczukiem, Mirosławem Szumiło i Dariuszem Tarasiukiem opublikował książkę *Śladami przeszłości po gminie Podedwórze* (Podedwórze-Lublin 2013) oraz *Śladami minionego czasu... Monografia gminy Wisznice* (Wisznice-Lublin 2011). Współredagował również szereg zbiorowych monografii, m.in. o Włodawie (*Włodawa. Szkice z dziejów miasta w XX stuleciu*, Włodawa 2012), o radomskiej oświacie (*Szkice z dziejów radomskiej oświaty*, Radom 2014) oraz kilkutomowe *Dzieje biurokracji* (zob. *Wykaz prac opublikowanych... K. Latawca*).

Krzysztof Latawiec bardzo aktywnie uczestniczy w życiu naukowym historyków polskich, białoruskich, litewskich, ukraińskich i rosyjskich. Wygłaszał referaty na 35 konferencjach międzynarodowych (w tym na 22 zagranicznych) oraz na 37 ogólnopolskich. Za granicą cenione są jego kompetencje, biegła znajomość języka rosyjskiego oraz brak uprzedzeń i stereotypowego postrzegania rzeczywistości historycznej. W Polsce na uznanie zasłużył otwartością na argumenty innych badaczy oraz umiejętnością pracy zespołowej. Prócz współautorstwa i współredakcji kilku książek był współorganizatorem trzech konferencji naukowych. Od 2012 roku jest członkiem zarządu Towarzystwa Nauki i Kultury „Libra”, od 2002 – Polskiego Towarzystwa Historycznego, od 2005 – Radomskiego Towarzystwa Naukowego a od 2008 – Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego. W latach 2009-2014 uczestniczył w kolegium redakcyjnym Rocznika Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego. Jest również świetnym popularyzatorem wiedzy historycznej w lubelskich liceach i bibliotekach, a w latach 2008-2010 kierował pracami przy opracowywaniu zasobu archiwalnego Kancelarii Arcybiskupa Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej. Na objazdach naukowych sprawował funkcję opiekuna studentów archiwistyki.

Za swą działalność naukową Krzysztof Latawiec dwa razy został wyróżniony Nagrodą Rektora UMCS (w 2011 r. – indywidualną za książkę *Sandomierska Brygada Straży Granicznej 1889-1914*; w 2013 r. zaś – zespołową za pierwsze wydanie pracy *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921*). W 2008 r. otrzymał Medal Radomskiego Towarzystwa Naukowego „Bene Meriti”, a w 2009 – Order Św. Równej Apostołów Marii Magdaleny III stopnia Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (za prace archiwistyczne na rzecz Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej).

Trudno mi ocenić osiągnięcia dydaktyczne Krzysztofa Latawca. Wiem jedynie, że prowadzi na UMCS-ie zajęcia na różnych wydziałach i kierunkach studiów, m.in. z: historii Polski po 1795 r., historii Europy Środkowo-Wschodniej XX-XXI w., historii Europy Wschodniej XX-XXI w., historii Rosji, paleografii i neografii cyrylicy, źródłoznawstwa, religii w Rosji, aparatu władzy w Rosji, stosunków polsko-rosyjskich, obiektów przemysłowych w turystyce, geografii turystycznej zachodniej Ukrainy, Białorusi i krajów bałtyckich.

Podsumowując – bardzo wysoko oceniam bogactwo i jakość dorobku naukowego dra Krzysztofa Latawca i jestem głęboko przekonany, że jego osiągnięcia stanowią znaczący wkład w rozwój historii jako dyscypliny naukowej i tym samym spełniają wymogi nadania mu stopnia doktora habilitowanego określone w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym.

Łódź, 16.02.2015